

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI // Голос України. – 2012. – № 90-91 (від 19 трав.)
2. Лопатин В.В. Малый толковый словарь русского языка: ок. 35 000 слов / В.В. Лопатин, Л.Е. Лопатина. – Москва : Рус. яз., 1990. – 704 с. – (Малая библиотека словарей рус. яз.).
3. Советский энциклопедический словарь / под ред. А.М. Прохорова. – Изд. 3-е. – Москва : Советская энциклопедия, 1984. – 1600 с.
4. Беспалько І.Л. Система принципів кримінального процесу та проблема їх класифікації : [монографія] / І.Л. Беспалько. – Харків : ФІНН, 2011. – 216 с.
5. Вапнярчук В.В. Кримінальний процес України (в схемах і таблицях) : [навч. посібник] / В.В. Вапнярчук. – Вид. 3-е, перероб. і доп. – Харків : Вид. ФОРМ Вапнярчук Н. М., 2007. – 228 с.
6. Кримінальний процес : [підручник] / [Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, А.Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, О.Г. Шило. – Харків : Право, 2013. – 824 с.
7. Добровольская Т.Н. Принципы уголовного процесса / Т.Н. Добровольская. – Москва : Юрид. лит., 1971. – 200 с.
8. Якупов Р.Х. Уголовный процесс : [учебник для вузов] / Р.Х. Якупов. – Москва : Зерцало, 1998. – 448 с.
9. Гриненко А.В. Система принципів уголовного процесса и ее реализация на досудебных стадиях : автореф. дис. на соискание ученой степени докт. юрид. наук / А.В. Гриненко. – Воронеж, 2001. – 44 с.
10. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

УДК 343.13(477)

РОЗМЕЖУВАННЯ ОГЛЯДУ ВІД ІНШИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ, ЩО ОБМЕЖУЮТЬ НЕДОТОРКАНИСТЬ ЖИТЛА ЧИ ІНШОГО ВОЛОДІННЯ ОСОБИ

Салманов О.В., викладач

кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1
Харківський національний університет внутрішніх справ

У статті проведено аналіз огляду як слідчої (розшукової) дії, розглянуто спільні та відмінні ознаки з іншими слідчими (розшуковими) діями, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи.

Ключові слова: огляд, обшук, слідчий експеримент, експертиза, слідчі (розшукові) дії, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи.

В статье проведен анализ осмотра, как следственного (розыскного) действия, рассмотрены общие и отличительные признаки с другими следственными (розыскными) действиями, ограничивающими неприкосновенность жилища или иного владения лица.

Ключевые слова: осмотр, обыск, следственный эксперимент, экспертиза, следственные (розыскные) действия, ограничивающие неприкосновенность жилища или иного владения лица.

Salmanov A.V. DIFFERENTIATION EXAMINATION OF OTHER INVESTIGATIVE (DETECTIVE) ACTIONS THAT LIMIT THE INVIOABILITY OF THE HOME OR OTHER PROPERTY

The article contains the analysis of the inspection (search) as an investigatory action. Common and distinctive features with other investigative actions, that restrict the inviolability of the home or other property of a person, are considered.

Key words: inspection, search, investigative experiment, examination, investigation (search) actions, limiting the inviolability of the home or other property of a person.

Вступ. Актуальність теми зумовлена тим, що питання розслідування та розкриття кримінальних правопорушень є одним з основних та найскладніших у протидії сучасній злочинності, тому вдосконалення процесуального порядку проведення слідчих (розшукових) дій і використання їхніх результатів у доказуванні є одним із важливих завдань кримінального процесу. Огляд – найбільш поширена слідча (розшукова) дія, що проводиться практично в кожному кримінальному провадженні. Як свідчать результати узагальнення практики, від своєчасності та якості проведення огляду місця події здебільшого залежить перспективність завершення розслідування кримінального провадження та його розгляду судом.

Дослідженню проблем проведення слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи, приділяли свою увагу такі вітчизняні та зарубіж-

ні науковці як: В.І. Алексійчук, Ю.П. Аленін, О.Я. Баєв, В.Д. Басай, В.П. Бахін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, В.В. Весельський, А.І. Вінберг, О.П. Довгополик, В.І. Громов, В.А. Журавель, А.В. Іщенко, Н.І. Клименко, В.П. Колмаков, М.М. Михеєнко, В.В. Тіщенко, В.І. Попов, А.П. Рижаків, К.О. Чаплинський, В.І. Цимбалюк, В.Ю. Шепітько та ін.

Незважаючи на вищевказане, питання розмежування огляду від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи, в теорії кримінального процесу комплексно не досліджувались.

Постановка завдання. Метою даної статті є проведення порівняльного аналізу огляду та інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи, для їх розмежування.

Результати дослідження. Під час розслідування кримінальних правопорушень доволі

розповсюдженими є ситуації, коли слідчий, прокурор самостійно обирає, яку саме слідчу (розшукову) дію йому провести. У такому випадку важливо визначити порядок проведення таких дій та вирішити питання: чи саме обраний порядок сприяє досягненню мети на тому етапі досудового розслідування, який обрав слідчий, прокурор? Зважений вибір процесуальної дії, необхідної в кожному окремому випадку, сприятиме оптимізації процесу розслідування кримінальних проваджень.

Законодавець закріпив у главі 20 чинного Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) поняття, мету, процесуальний порядок проведення огляду та його види. З метою виявлення та фіксації відомостей щодо обставин вчинення кримінального правопорушення слідчий, прокурор проводять огляд місцевості, приміщення, речей та документів.

Огляд житла чи іншого володіння особи здійснюється згідно з правилами КПК, передбаченими для огляду житла чи іншого володіння особи.

Для участі в огляді може бути запрошений потерпілий, підозрюваний, захисник, законний представник та інші учасники кримінального провадження. З метою одержання допомоги з питань, що потребують спеціальних знань, слідчий, прокурор для участі в огляді може запросити спеціалістів.

Особи, у присутності яких здійснюється огляд, при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії мають право робити заяви, що підлягають занесенню до протоколу огляду.

При проведенні огляду дозволяється вилучення лише речей і документів, які мають значення для кримінального провадження, та речей, вилучених з обігу. Усі вилучені речі і документи підлягають негайному огляду і опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей і документів на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, вони тимчасово опечатуються і зберігаються у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточні огляд і опечатування.

Слідчий, прокурор має право заборонити будь-якій особі залишити місце огляду до його закінчення та вчинювати будь-які дії, що заважають проведенню огляду. Невиконання цих вимог тягне за собою передбачену законом відповідальність.

При огляді слідчий, прокурор або за їх дорученням залучений спеціаліст має право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі і документи, які мають значення для кримінального провадження. Предмети, які вилучені законом з обігу, підлягають вилученню незалежно від їх відношення до кримінального провадження. Вилучені речі та документи, що не відносяться до предметів, які вилучені законом з обігу, вважаються тимчасово вилученим майном [1].

За своїми ознаками огляд має деяку схожість з іншими слідчими (розшуковими) дія-

ми, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи, зокрема з обшуком, експертизою, слідчим експериментом тощо, водночас він принципово відрізняється від них як за своєю природою, так і процесуальними основами проведення.

Основна кількість схожих процесуальних і деяких тактичних правил порядку проведення спостерігається між оглядом та слідчим експериментом. Обидві слідчі (розшукові) дії регламентовано главою 20 КПК України, більшість статей якої розповсюджуються як на проведення слідчого експерименту, так і огляду. Наприклад, відповідно до загальної норми частини 1 статті 233 КПК України «ніхто не має права проникнути до житла чи іншого володіння особи з будь-якою метою (незалежно від того, чи потрібно провести огляд, обшук чи слідчий експеримент), інакше як лише за добровільною згодою особи, яка ними володіє, або на підставі ухвали слідчого судді чи у випадках невідкладності». Ця процесуальна норма роз'яснюється у частині 5 статті 240 КПК України, де зазначається лише про добровільну згоду особи або наявність ухвали слідчого судді, складеного за клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Випадки невідкладності під час проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи, на відміну від огляду цих об'єктів, у чинному КПК України не передбачаються [2, с. 676].

У інших питаннях огляд як самостійна слідча (розшукова) дія дуже подібна до слідчого експерименту, під час проведення якого можна вилучити сліди, документи чи інші матеріальні об'єкти, що при цьому підлягають обов'язковому огляду. Відповідно до частини 1 статті 240 КПК України, слідчий експеримент проводиться з метою перевірки й уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин злочину. В таких випадках слідчий, прокурор може виїхати на місце проведення слідчих (розшукових) дій й у присутності понятих, а в необхідних випадках за участю спеціаліста, свідка, потерпілого, підозрюваного відтворити дії, обстановку, обставини певної події, провести необхідні дослідження чи випробування.

Однією з досить складних слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканність житла чи іншого володіння особи, за особливостями процесуального порядку проведення, тактичними прийомами, що при цьому застосовуються, є слідчий експеримент.

Відмінність між вказаними слідчими (розшуковими) діями полягає у тому, що в процесі проведення огляду слідчий, прокурор сприймає не саму подію, а її сліди, відображення, тоді як під час слідчого експерименту сприймається й подія, і її результат. Під час огляду слідчий, прокурор відшукує та фіксує об'єкти, матеріальні сліди. Натомість під час проведення слідчого експерименту дослідженню піддаються різні за змістом джерела доказів, у тому числі дані огляду місця події, показання потерпілих, свідків, підозрюваних [3, с. 46].

Відрізняються також між собою мета й методи проведення цих слідчих (розшуко-

вих) дій, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи, їхні засоби та завдання, місце й час проведення, отримані при цьому результати.

Також можна співвіднести огляд з обшуком. Огляд і обшук відрізняються від інших слідчих (розшукових) дій, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи, насамперед, своєю пошуковою спрямованістю. Огляд звісно має деякі схожі ознаки з іншими слідчими (розшуковими) діями, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи, у той же час він принципово відрізняється від них за своєю процесуальною природою та тактикою проведення.

Сутністю огляду є виявлення, збирання, закріплення слідів і речових доказів, які у подальшому використовуються з метою встановлення відомостей про подію кримінального правопорушення, особу, яка його вчинила та інші важливі для кримінального провадження обставини. При огляді слідчий, прокурор за допомогою дедуктивного методу переконується в існуванні й характері фактів, що мають істотне значення для кримінального провадження. При цьому огляд передбачає пошукові дії, однак заходи примусового характеру при його проведенні, за загальним правилом, відсутні. Виняток складає лише огляд житла чи іншого володіння особи, що, як і обшук житла чи іншого володіння особи, проводиться за ухвалою слідчого судді.

Обшук включає у себе примусовий пошук і вилучення речових доказів, цінностей, та інших об'єктів, що можуть знаходитися у певному приміщенні або місці, чи в якій-небудь особі [4, с. 48].

Незважаючи на різницю мети, умов і процесуального порядку проведення огляду й обшуку, їх психологічна основа однорідна. Під час обшуку, як і огляду, слідчому властивий аналогічний психологічний настрій, він виявляє цілеспрямовану увагу та професійне спостереження за учасниками проведення цих двох слідчих (розшукових) дій. Пошукова діяльність слідчого в процесі огляду неможлива без аналітичного мислення, творчої уяви, за допомогою яких формуються відповіді на питання, що виникають у ході огляду, моделюється механізм події злочину. Тож позитивні результати огляду й обшуку зумовлюються не лише спостережливістю слідчого, а й умінням зрозуміти психологічний склад злочинця, його наміри, логіку поведінки [5, с. 34].

Під час проведення огляду обов'язок слідчого, прокурора полягає у пошуку слідів і їх зіставленні, моделюванні особи злочинця, відновленні механізму злочину. Особа злочинця, його дії, наміри, думки відтворюються слідчим на основі виявлення та аналізу слідів цих дій. Таким чином, слідчий, прокурор може відшукати матеріальні сліди злочину, вилучити їх й дослідити.

Водночас при проведенні обшуку, як вважає В.І. Попов, має місце зворотній рух психологічних процесів. На підставі показань осіб, які знають обшукуваного, вивчення різноманітного характеризувального матеріалу, особистих спостережень, слідчий моделює

психологічний стан обшукуваної особи, враховуючи її настанови, нахили, навички, намагається визначити, де і як у цій обстановці вона зробила схованку тощо [6, с. 57].

В.О. Коновалова та В.П. Колмаков зазначають, що відмінність обшуку від огляду полягає в тому, що завданням обшуку є виявлення та вилучення у визначених осіб чи приміщеннях, як правило, прихованих об'єктів [4, с. 179, 7, с. 109].

Під час проведення огляду необхідною є наявність лише фактичних підстав для його проведення, а юридичні підстави (винесення постанови, ухвали), на відміну від обшуку, як такі відсутні (крім огляду житла чи іншого володіння особи, де передбачається наявність ухвали слідчого судді). Крім того, починаючи огляд, слідчий, прокурор не знає й не може передбачити, які об'єкти він виявить. Готуючись до обшуку, слідчий має достатні підстави вважати, що відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, зняряддя злочину або майно, яке здобує в результаті його вчинення, чи розшукуваних осіб, можна виявити під час проведення зазначеної слідчої (розшукової) дії (частина 1 стаття 234 КПК України) [8, с. 244].

Співвідноситься огляд і з такою слідчою (розшуковою) дією, як проведення експертизи, сутністю якої є дослідження експертом за дорученням слідчого, матеріалів і об'єктів, виявлених у ході розслідування, з використанням новітніх досягнень науки й техніки, що надає реальну можливість здобувати відомості про факти, які мають важливе значення для кримінального провадження.

На місці вчинення кримінального правопорушення частими є випадки, коли при візуальному спостереженні предметів неможливо виявити й зафіксувати невидимі або слабовидимі сліди мікрооб'єктів, сліди відбитків пальців рук тощо. У такому разі виявлені предмети описуються, належним чином упаковуються та направляються в експертно-криміналістичні заклади для виявлення й фіксації слідів [9, с. 81].

Відповідно до частини 1 статті 242 КПК України, експертиза проводиться експертом за зверненням сторони кримінального провадження або за дорученням слідчого судді чи суду, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання. Виявлення матеріальних об'єктів, що потребують дослідження, відноситься до завдань слідчого, а не експерта. Питання про те, чи необхідні спеціальні знання для вирішення питань, що виникли, слідчий, згідно з частиною 1 статті 40 КПК України, у кожній конкретній ситуації вирішує самостійно, крім випадків обов'язкового проведення експертизи, визначених у частині 2 статті 242 КПК України [10, с. 588].

Розмежування судової експертизи від огляду полягає у меті та процесуальному порядку проведення. Процес виявлення, дослідження об'єктів і предметів під час огляду місця вчинення кримінального правопорушення здійснюється, як правило, без винесення відповідної постанови, а для проведення експертизи має бути письмове

звернення сторони кримінального провадження. Також вказані слідчі (розшукові) дії розмежовуються за суб'єктами їх проведення. Як зазначає Ю.П. Алєнін, і ми згодні з цією думкою, одна з особливостей призначення експертизи як засобу доказування в розслідуванні кримінальних правопорушень полягає в тому, що за її допомогою досліджуються матеріали, які збираються самим слідчим, прокурором. Тому ефективність використання результатів судової експертизи залежить насамперед від ефективності діяльності самого слідчого у виявленні відповідних об'єктів [11, с. 184].

Висновки. Таким чином, зазначимо, що огляд – це окрема слідча (розшукова) дія. Незважаючи на те, що проведення огляду має багато спільних рис з іншими слідчими (розшуковими) діями, що обмежують недоторканість житла чи іншого володіння особи, доцільність їх розмежування обґрунтовується тим, що у кожному конкретному випадку вони різняться такими ознаками як мета, склад учасників, процесуальний порядок та тактичні прийоми їх проведення.

Необхідність такого розмежування має не лише теоретичне, а й практичне значення. Під час кримінального провадження слідчий, прокурор самостійно приймає рішення щодо часу проведення, виду слідчої (розшукової) дії і мети її виконання задля збирання доказової бази, що покладається в основу обвинувального акту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page9>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Науково-практичний коментар / відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. – Х. : Одіссей, 2013. – 1104 с.
3. Гаврилин Ю.В. Криміналістика. Методика расследования отдельных видов преступлений / Ю.В. Гаврилин, Н.Г. Шурухнов. – М. : Юрист, 2004. – 345 с.
4. Коновалова В.О. Слідчий огляд. Криміналістика : [підручник] / В.О. Коновалова ; за ред. В.Ю. Шепітька. – К. : Ін Юре, 2001. – 377 с.
5. Романенко Д.О. Психологічні аспекти огляду місця події : [монографія] / Д.О. Романенко. – Луганськ : Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренко, 2008. – 180 с.
6. Попов В.И. Необходимость повышения качества фиксации следов на месте происшествия / И.В. Попов // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренко. – 2009. – № 1. – Ч. 2. – С. 57–63.
7. Колмаков В.П. Избранные труды по криминалистике / В.П. Колмаков. – М. : Юрид. лит., 2008. – 399 с.
8. Салтевський М.В. Криміналістика в сучасному викладі / М.В. Салтевський. – К. : КОНДОР, 2005. – 590 с.
9. Слідчі (розшукові) дії : [навчальний посібник] / [О.В. Авраменко, Р.І. Благути, Ю.В. Гуцуляк та ін.] ; за заг. ред. Р.І. Благути, Є.В. Пряхіна. – Львів : ЛьвДУВС, 2014. – 416 с.
10. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.С. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.
11. Алєнін Ю.П. Процессуальные особенности производства следственных действий : [монографія] / Ю.П. Алєнін. – Кировоград : Центрально-Украинское издательство, 2002. – 264 с.